

Sygn. akt III UK 31/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 października 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Iwulski (przewodniczący)

SSN Zbigniew Korzeniowski

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania E. U.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w L.

o prawo do emerytury,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 20 października 2015 r.,

skargi kasacyjnej odwołującej się od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 30 października 2014 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 17 czerwca 2014 r. Sąd Okręgowy w L. zmienił decyzję Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w L. z dnia 7 stycznia 2014 r. i przyznał E. U. prawo do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach.

W sprawie ustalono, że wnioskodawczyni legitymuje się na dzień 1 stycznia 1999 r. stażem ubezpieczeniowym w łącznym rozmiarze 25 lat, 3 miesięcy i 23 dni.

W okresie od 1 lipca 1975 r. do 31 grudnia 1999 r. wnioskodawczyni była zatrudniona w Zakładach Przemysłu Skórzanego „Ł.” w Ł., w tym w okresach od 1 lipca 1975 r. do 6 listopada 1975 r. - jako obuwnik wykrawacz na oddziale manipulacji (wykrawanie ze skóry elementów obuwia), od 7 listopada 1975 r. do 30 września 1981 r. oraz od 3 września 1987 r. do 30 czerwca 1992 r. - jako manipulant-brygadzysta w oddziale szkolnym (codzienne przyuczanie uczniów do każdej czynności na oddziałach: manipulacji, szwalni, montażu i wykonywania spodów do obuwia oraz ich nadzorowanie), od 1 września 1992 r. do 30 maja 1995 r. - jako obuwnik-szwacz na szwalni krótkich serii (łącznie elementów wykrojonych na oddziale manipulacji) oraz od 1 listopada 1996 r. do 31 grudnia 1999 r. - jako brygadzysta na oddziale szwalni (nadzór na pracownikami).

W ocenie Sądu Okręgowego, wnioskodawczyni spełnia przesłanki określone w art. 184 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 748, dalej jako ustawa emerytalna), gdyż wskazane wyżej okresy jej zatrudnienia były pracą w warunkach szczególnych, wymienioną w - stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm., dalej jako rozporządzenie) - wykazie A, dział VII, poz. 14 (prace związane ze szlifowaniem, klejeniem i wykańczaniem wyrobów przemysłu skórzanego) oraz dział XIV, poz. 24 (kontrola międzyoperacyjna, kontrola jakości produkcji i usług oraz dozór inżynieryjno-techniczny na oddziałach i wydziałach, na których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie), w łącznym rozmiarze 15 lat, 11 miesięcy i 15 dni.

Wyrokiem z dnia 30 października 2014 r. Sąd Apelacyjny, w uwzględnieniu apelacji organu rentowego, zmienił powyższy wyrok i oddalił odwołanie.

Sąd odwoławczy podkreślił, że prawo do emerytury w wieku niższym od powszechnego z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest ściśle związane z szybszą utratą zdolności do zarobkowania z uwagi na szczególne warunki lub szczególny charakter pracy. Praca taka, świadczona stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na

danym stanowisku pracy, przyczynia się do szybszego obniżenia zdolności organizmu, stąd też wykonująca ją osoba ma prawo do emerytury wcześniej niż inni ubezpieczeni. Prawo to stanowi przywilej i odstępstwo od zasady wyrażonej w art. 27 ustawy emerytalnej, a zatem regulujące je przepisy należy wyklądać w sposób gwarantujący zachowanie celu uzasadniającego to odstępstwo (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 czerwca 2011 r., I UK 393/10, LEX nr 950426).

W ocenie Sądu drugiej instancji, w okresach zatrudnienia w oddziale szkolnym wnioskodawczynie nie wykonywała pracy w warunkach szczególnych, wymienionej w stanowiącym załącznik do rozporządzenia wykazie A, dziale XIV, poz. 24, gdyż nie można przyjąć za Sądem pierwszej instancji, że „stale i w pełnym wymiarze czasu pracy sprawowała kontrolę jakości produkcji oraz dozór nad uczniami i pracownikami”. Po pierwsze, w okresach tych wnioskodawczynie zajmowała stanowisko manipulanta-brygadzisty w oddziale szkolnym, przygotowującym uczniów do pracy w zakładzie. Oprócz przyuczania uczniów do wykonywania czynności na poszczególnych wydziałach, wnioskodawczynie szkoliła uczniów w zakresie bhp, udzielała im instruktażu oraz sporządzała dokumentację związaną z przebiegiem nauki praktycznej. Po drugie, uczniowie szkoły przyzakładowej pobierali naukę praktyczną przez 6-8 godzin dziennie w zależności od oddziału szkolnego (1-3), a z ustalonego stanu faktycznego nie wynika, aby wnioskodawczynie wykonywała czynności polegające na kontroli jakości oraz dozorcze stale i w pełnym wymiarze czasu pracy na oddziałach i wydziałach, na których jako podstawowe wykonywane były prace wymienione w wykazie A stanowiącym załącznik do rozporządzenia. Nie można również założyć, że wszystkie prace wykonywane w Zakładach odpowiadały kryterium pracy w warunkach szczególnych. Po trzecie, czas nadzoru nad młodocianymi uczniami związany był z obowiązującym ich obniżonym wymiarem czasu pracy oraz koniecznością prowadzenia przez wnioskodawczynię dokumentacji szkolnej. Nadto w świetle obowiązujących w tym okresie przepisów dotyczących zatrudniania młodocianych, w tym rozporządzeń Rady Ministrów z dnia 26 września 1958 r. oraz z dnia 1 grudnia 1990 r. w sprawie wykazu prac wzbronionych młodocianym, co do zasady zabronione było ich zatrudnianie przy pracach kwalifikowanych jako prace w warunkach szczególnych w przepisach rozporządzenia z 1983 r. jak i

zarządzenia Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego nr 7 z dnia 7 lipca 1987 r. w sprawie pracy wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładach pracy resortu przemysłu chemicznego i lekkiego. Również zgodnie z § 3 ust. 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 25 lipca 1959 r. w sprawie zezwolenia na zatrudnianie młodocianych w wieku powyżej 16 lat przy niektórych rodzajach prac wzbronionych, ich zatrudnienie przy tych pracach nie mogło mieć charakteru pracy ciągłej, lecz powinno ograniczać się tylko do zaznajomienia młodocianego z czynnościami podstawowymi, niezbędnymi do wykonywania zawodu. Podobnie kwestię tę regulowało powołane wyżej rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 1990 r. Czynności wykonywane przez młodocianych uczniów nie mogły zatem spełniać kryteriów prac w warunkach szczególnych wykonywanych stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. W konsekwencji także charakter pracy wnioskodawczynie nadzorującej ich pracę oraz dokonującej kontroli jakości tej pracy w spornym okresie nie pozwala na dokonanie ustalenia, że stale i w pełnym wymiarze czasu wykonywała ona pracę w warunkach szczególnych.

W konkluzji Sąd drugiej instancji stanął na stanowisku, że wnioskodawczynie nie spełnia warunków do emerytury na podstawie art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej oraz § 2 i 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia.

W skardze kasacyjnej wnioskodawczynie zarzuciła: I. naruszenie prawa materialnego, a mianowicie: 1) art. 184 ust. 1 z związku z art. 32 ustawy emerytalnej w związku z § 1 ust. 1 i 2, § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia oraz pkt 24 działu XIV wykazu A załącznika do rozporządzenia, przez ich błędną wykładnię przejawiającą się w nietrafnym przyjęciu, że dla uznania, iż praca w kontroli międzyoperacyjnej, kontroli jakości produkcji oraz dozorcze inżynierijsko-technicznym była wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy niezbędne jest, aby całość prac wykonywana w zakładzie pracy miała charakter prac wykonywanych w warunkach szczególnych; 2) art. 184 ust. 1 z związku z art. 32 ustawy emerytalnej w związku z § 2 ust. 1 i 2, § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia oraz pkt 24 działu XIV wykazu A załącznika do rozporządzenia, przez zastosowanie tych przepisów do nieustalonego stanu faktycznego; 3) art. 184 ust. 1 z związku z art. 32 ustawy emerytalnej w związku z § 1 ust. 1 i 2, § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia oraz pkt 24 działu XIV wykazu A załącznika do rozporządzenia w związku z § 1 ust. 1 i § 3

rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 września 1958 r. w sprawie wykazu prac wzbronionym młodocianym oraz pkt 157 działu XIII załącznika do tego rozporządzenia w związku z § 1 ust. 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 25 lipca 1959 r. w sprawie zezwolenia na zatrudnianie młodocianych w wieku powyżej 16 lat przy niektórych rodzajach prac wzbronionych, przez ich niewłaściwe zastosowanie przejawiające się w nietrafnym przyjęciu, że skoro czynności wykonywane przez uczniów (pracowników młodocianych) nie mogły spełniać kryteriów prac w warunkach szczególnych wykonywanych stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, to i wnioskodawczyni prowadząca szkolenie tych uczniów nie mogła wykonywać pracy w warunkach szczególnych stale i w pełnym wymiarze czasu pracy; 4) § 1, § 2 i § 3 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 1990 r. w sprawie wykazu prac wzbronionym młodocianym, przez ich niewłaściwe zastosowanie; 5) art. 184 ust. 1 z związku z art. 32 ustawy emerytalnej w związku z § 2 ust. 1 i 2, § 4 ust. 1 pkt 3 oraz pkt 24 działu XIV wykazu A załącznika do rozporządzenia, przez ich niewłaściwe zastosowanie, co spowodowało niezasadną zmianę wyroku Sądu Okręgowego i oddalenie odwołania, podczas gdy wnioskodawczyni spełnia warunki do nabycia emerytury z tytułu zatrudnienia w warunkach szczególnych; II. naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, tj.: 1) art. 232 zdanie drugie w związku z art. 299 w związku z art. 304 w związku z art. 382 w związku z art. 391 k.p.c., przez zaniechanie dopuszczenia z urzędu dowodu z zeznań wnioskodawczyni w charakterze strony na okoliczność wykonywania przez nią pracy w warunkach szczególnych w okresach od 7 listopada 1975 r. do 30 września 1981 r. i od 3 września 1987 r. do 10 czerwca 1992 r.; 2) art. 386 § 4 k.p.c., przez zaniechanie uchylenia wyroku Sądu Okręgowego w sytuacji, gdy materiał dowodowy zgromadzony w sprawie nie pozwalał na poczynienie pełnych ustaleń faktycznych w zakresie niezbędnym dla rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy; 3) art. 386 § 4 k.p.c., przez nierozpoznanie istoty sprawy; 4) art. 328 § 2 w związku z art. 391 k.p.c., przez przyjęcie ustaleń niemających oparcia w materiale dowodowym sprawy, że uczniowie odbywający szkolenie przychodzili do zakładu na 6-8 godzin oraz nieustalenie, jakie prace były wzbronione dla młodocianych

wedle przepisów § 1, § 2 i § 3 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 1990 r. w sprawie wykazu prac wzbronionych młodocianym.

Wskazując na powyższe zarzuty skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga kasacyjna okazała się nieusprawiedliwiona, gdyż zaskarżony wyrok w ostateczności odpowiada prawu.

Ustalenie prawa do emerytury przed ukończeniem wieku 60 lat przez kobietę urodzoną po dniu 31 grudnia 1948 r. wymaga - stosownie do art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej - osiągnięcia przez nią w dniu 1 stycznia 1999 r. (wejścia w życie ustawy) okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymaganym w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż powszechny. Jeżeli pracownik wykonywał prace w szczególnych warunkach, wymienione w wykazie A, nabywa prawo do emerytury, jeżeli okres zatrudnienia w szczególnych warunkach wynosi co najmniej 15 lat (§ 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia). „Przepisami dotychczasowymi”, o których mowa w odesłaniu, jest - między innymi - § 2 ust. 1 rozporządzenia, stanowiący, że okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy w warunkach wyszczególnionych w wykazach A i B stanowiących załącznik do rozporządzenia (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2002 r., III ZP 30/01, OSNP 2002 nr 10, poz. 243). Treść wykazów stanowi odniesienie dla ustalenia wykonywania pracy w szczególnych warunkach dla podmiotów uprawnionych, o których mowa w art. 32 ust. 1 (i odpowiednio art. 184 ustawy), tj. pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia (art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej). Tak samo zakres podmiotowy określał obowiązujący przed dniem 1 stycznia 1999 r. przepis

art. 53 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm., dalej jako ustawa zaopatrzeniowa).

Według przedstawionej wyżej definicji, pracami w szczególnych warunkach są prace o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości, co oznacza, że oba te elementy (znaczna szkodliwość dla zdrowia i znaczny stopień uciążliwości) muszą występować równocześnie. Praca w warunkach szkodliwych nie jest zatem tożsama z pracą w szczególnych warunkach. Konieczne jest bowiem, aby praca ta była równocześnie pracą o znacznej uciążliwości, a takie zostały rodzajowo wymienione w załączniku do rozporządzenia. Oznacza to, że pracą o znacznej szkodliwości dla zdrowia i o znacznym stopniu uciążliwości dla osoby, która nie wykonuje - jako podstawowych - prac wymienionych w wykazie A, stanowiącym załącznik do rozporządzenia, są wyłącznie czynności nadzoru i kontroli nad tymi pracami, zgodnie z poz. 24 działu XIV tego wykazu, nie zaś wykonywanie innych prac, choćby w tych samych szkodliwych warunkach (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 kwietnia 2014 r., I UK 388/13, LEX nr 1464690).

Rację ma skarżąca, że w judykaturze Sądu Najwyższego przyjmuje się, iż po pierwsze - objęcie nadzorem lub kontrolą, o których mowa pod poz. 24 działu XIV wykazu A stanowiącego załącznik rozporządzenia, także innych prac niż wymienione w wykazie A, nie wyłącza zakwalifikowania samego nadzoru lub kontroli jako pracy w szczególnych warunkach, jeżeli te inne (podlegające dozorowi lub kontroli) prace nie są na danym oddziale lub wydziale podstawowe oraz po drugie - sporządzanie dokumentacji i wykonywanie innych czynności ściśle związanych z nadzorem lub kontrolą nie stoi na przeszkodzie spełnienia przesłanki wykonywania pracy w pełnym wymiarze czasu pracy w warunkach szczególnych. Uwadze skarżącej uchodzi jednak zasadnicza kwestia, że w określeniu „kontrola międzyoperacyjna, kontrola jakości produkcji i usług oraz dozór inżynierijno-techniczny na oddziałach i wydziałach, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie” nie chodzi o jakikolwiek nadzór lub o jakąkolwiek kontrolę, ale o nadzór i kontrolę w procesie produkcji, a więc o specjalistyczny dozór (nadzór techniczny) nad prawidłowością przebiegu tego

procesu oraz o kontrolę techniczną mającą na celu eliminowanie wyrobów, produktów lub materiałów nieodpowiadających ustalonym normom. Inaczej mówiąc, przy ocenie, czy określona kontrola bądź dozór stanowiły pracę w szczególnych warunkach, łącznikiem jest narażenie wykonującego te czynności na czynniki istniejące na stanowiskach pracy pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach, których praca podlega nadzorowi lub kontroli w procesie produkcji (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2011 r., I UK 111/08, LEX nr 741095 oraz z dnia 5 maja 2011 r., II UK 326/10, LEX nr 885016).

Praca skarżącej na stanowisku brygadzysty-manipulanta w oddziale szkolnym, polegająca - jak wynika z ustaleń stanowiących podstawę zaskarżonego wyroku - na przyuczaniu uczniów do każdej czynności na każdym oddziale, nadzorowaniu wykonywania przez nich poszczególnych czynności, pomocy przy ich wykonywaniu, kontroli (sprawdzaniu) jakości pracy uczniów, przeprowadzaniu instruktażu, zapoznawaniu uczniów z przepisami bhp i prowadzeniu dokumentacji szkolenia, nie była kontrolą międzyoperacyjną, kontrolą jakości produkcji i usług, czy też dozorem inżynieryjno-technicznym, gdyż te mają miejsce w sytuacji, gdy pod nadzorem osoby sprawującej taką kontrolę lub dozór odbywają się codziennie podstawowe czynności produkcyjne. Tymczasem wykonywane przez skarżącą czynności nie były związane z tokiem produkcji, ale z procesem szkolenia uczniów (przyuczania ich do pracy obuwnika). Nie ma przy tym znaczenia, czy obowiązki te skarżąca wykonywała stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w warunkach szkodliwych dla zdrowia, gdyż - jak wyżej wskazano - praca świadczona w takich warunkach nie jest tożsama z pracą w warunkach szczególnych w rozumieniu art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej (odpowiednio art. 184 ust. 1 tej ustawy i art. 53 ust. 2 ustawy zaopatrzeniowej) oraz przepisów rozporządzenia. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 1 kwietnia 2015 r., I UK 285/14 (niepublikowanym), stwierdzając, że za pracę w szczególnych warunkach wykonywaną w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych lub szynowych, nie mogą być uznane realizowane w kanale obowiązki instruktora praktycznej nauki zawodu, polegające na nadzorowaniu i sprawdzaniu czynności wykonywanych przez uczniów.

W świetle powyższego nie ma znaczenia, czy i jakie czynności skarżąca wykonywała poza szkoleniem uczniów w - przyjętym na podstawie jej wyjaśnień - wymiarze 6-8 godzin dziennie oraz czy i w jakim zakresie wykonywane przez nich czynności mogły „prowadzić do wyprodukowania pełnowartościowego obuwia”. Nie zmienia to bowiem charakteru nadzoru i kontroli sprawowanej przez skarżącą w procesie przyuczania do zawodu a nie w procesie produkcji, zaś skarżąca nie kwestionuje oceny, że czynności wykonywane przez uczniów nie spełniały kryteriów pracy w szczególnych warunkach wykonywanej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Zresztą, poza postawieniem zarzutu niewyjaśnienia wskazanych okoliczności, skarżąca nawet nie twierdzi, że miały one miejsce.

W konsekwencji bezzasadne okazały się zarzuty naruszenia przepisów postępowania. O uprawnieniu do wcześniejszej emerytury decyduje łączne spełnienie wszystkich warunków określonych w art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej, a nie samo przekonanie pracownika, że świadczona przez niego praca była wykonywana w szczególnych warunkach. Regulacje związane z przewidzianym w tym przepisie uprawnieniem podlegają wykładni ścisłej, gwarantującej zachowanie celu uzasadniającego odstępstwo od zasady przechodzenia na emeryturę w powszechnym wieku emerytalnym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2013 r., I UK 184/13, LEX nr 1448473 i powołane w nim orzeczenia).

Z powyższy względów skarga kasacyjna podlega oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

eb